

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 255-55

© Богдан Боднарюк

© Ігор Возний

(Чернівці)

РЕЛІГІЙНА АТРИБУТИКА МІСТЕРІЙ У ГРЕКО-РИМСЬКОМУ СОЦІУМІ (IV)

У статті автори продовжують розглядати низку питань, пов'язаних з аналізом та характеристикою особливостей релігійної атрибутики сакральних містерій Стародавнього Сходу, які впливали на релігійну систему греко-римського соціуму доби античності. Крім того, висвітлюється проблема культово-обрядової практики найбільш поширених втаємничених містерій, умови і ритуали посвяти неофітів у містії, а також розглядається символічне й образне значення містеріальних жертвоприношень у відповідних культурах Стародавнього Сходу, Греції та Риму.

Ключові слова: містерії, містії, греко-римський світ, античність, культ Мітри, культ Ісиди, культ Діоніса, жертвоприношення, релігійні ритуали.

Завершуючи розгляд та аналіз витоків, особливостей формування і поширення східної містеріальної практики у греко-римському соціумі, необхідно зупинитись на ще одному важливому культі, який прийшов так само зі Сходу на терени Римської імперії, й зайняв провідне місце в релігійній системі доби Принципату. Цей культ з'явився в Римі та римських провінціях майже одночасно з поширенням там ранньохристиянського вчення і склав останньому настільки серйозну конкуренцію, що протягом III ст. мав реальні претензії на роль імператорської та міжетнічної релігії [64, с. 72]. Мова йде про культ перського бога Мітри, ім'я якого згадується ще в індійській Ригведі і означає “згоду, стан миру та симпатії, вірність” [64, с. 73]. Після перемоги персів над вавилонянами Мітра починає ототожнюватися з вавилонським Шамашем – богом Сонця [38, с. 289]. Завоювання персами інших районів та етносів Малої Азії додавали до легенди про Мітру нові риси. Свої сліди в ній залишили також перемоги Олександра Македонського (356 до н.е. – 323 до н.е.) і зіткнення містичного культу з грецькою культурою, котре, як підкреслював Н. Кун, обмежилось тим, що Мітра перейняв грецьку зовнішність [41, с. 127].

Отже, зі сплетіння найрізноманітніших духовно-світоглядних впливів народився своєрідний культ міжнародного характеру, який поширився далеко за межі своєї батьківщини і котрий проник навіть у Центральну Азію. Коли в 73 р. до н.е. в ці райони прийшли римські легіони, культ Мітри знайшов чимало шанувальників у середовищі легіонерів [62, с. 197]. Повертаючись на терени Рах Романа, римські вояки приносили із собою і культ нового бога. Чималу роль у поширенні невідомого для римлян східного культу відіграли й раби з перських військовополонених, які у полоні продовжували поклонятися своєму богу [62, с. 199]. З II ст. культ Мітри завойовує дедалі більшу сферу впливу. Повсюдно, де стояли римські залоги, виникають общини мітраїстів – в усіх найважливіших італійських містах, у містах-муніципіях по річці Роні в Галлії, у фортецях по Рейну та Дунаю, в Північній Африці [48, с. 101].

Особливим покровительством римського сенату і уряду культ Мітри почав користуватись із часу приходу до влади династії Северів (193-235) [41, с. 113]. Їхній двір у цей період був об'єднаний в общину служителів Мітри [41, с. 113]. Імператори брали участь у святкуваннях на честь бога, зводили за свій кошт храми, оголошували себе “єдиносутніми з Мітрою” [41, с. 113]. В останній чверті III – на початку IV ст. розквіт мітраїзму досяг найвищої своєї точки за імператорів Діоклетіана (284-305) та Максиміана (286-305; 307-310) [40, с. 310]. Останній під час воєнних походів складав почесні “богу Сонцю Непереможному Мітри” як покровителю держави [42, с. 95]. Віруючі розглядали Мітру як посередника між вищим божеством нескінченного часу Кроносом-Сатурном, Ейоном та людьми. Він втілював у собі “Світло і Добро”, здійснив багато подвигів, головним з яких був бій з биком, з тіла котрого бог

у подальшому сотворив світ. У битві з биком Мітрі допомагали різні тварини: лев, собака, кішка, змія, півень та ін., які також вшановувалися віруючими [42, с. 95]. Основна місія Мітри полягала у боротьбі зі злими “начатками” у природі. Його шанувальники вважали, що в кінці світу, коли сума добра перевищить суму зла, бог повернеться на землю, остаточно переможе зло і встановить загальне царство добра та щастя. Віруючі, зі свого боку, поведінкою, дотриманням моральних норм та інших приписів повинні були сприяти найшвидшій перемозі добра над злом і пришествю Мітри [41, с. 146].

Привабливою рисою в мітраїзмі був добре розроблений (до тонкощів) ритуал містерій. Віруючі в Мітру створювали общини на чолі із жерцями, брали участь у таїнствах; крім того, необхідно зазначити, що в мітраїзмі існувало п'ять ступенів посвяти, які вимагали мужності та рішучості від неофітів. Випробування при вступі в містерії Мітри могли бути важкими, довготривалими та виснажливими. Так, імператор Коммод (180-192) вимагав, щоб вони були якомога суворішими, навіть небезпечними для життя [41, с. 146]. Обряди на честь перського бога здійснювались у т.зв. мітреумах – підземеллях, при світильниках або смолоскипах. В нішах святилищ жерці розміщували зображення юного Мітри у традиційній перській одежі, який заколює широким ножом бика [58, с. 49-50]. Перед зображенням бога встановлювали два жертвенники, окроплені кров'ю тварин, а по боках від них розташовувались віруючі [58, с. 50]. Такі мітреуми археологи знаходили не лише в східних провінціях, але й у багатьох районах Західної Європи і на Британських островах [45, с. 273]. На місці одного з них, у Римі, на початку V ст. була зведена християнська церква мученика Св. Климента [24, с. 334].

В Остії італійські археологи у середині 50-х рр. XX ст. знайшли храм, присвячений Мітрі; храм розташовувався в будинку, який свого часу виконував функції одного з імператорських палаців [24, с. 335]. Мітреум був поділений на три частини різною висотою рівня підлоги. Кожна з частин, вірогідно, призначалась для віруючих різного походження та соціального статусу [24, с. 337]. Така градація була природною для культу, де велике значення мала ієрархія. Проти вхідних дверей, вище підлоги на чотири сходинки, знаходився вітвар. Його прикрашали зображення двох геніїв – один з піднятим, інший з опущеним смолоскипом; генії втілювали на сакралізованому символічному рівні два рівноденства. Від зображення Мітри, яке, згідно звичаю, розташовувалось над вітварем, збереглося лише декілька уламків та фрагментів [24, с. 338-339].

Общини мітраїстів, зазвичай, були невеликими. Про це свідчать і розміри мітреумів. Вони у середньому нараховували 100-120 чоловік. Крім поділу віруючих за ступенями посвяти, кожна община мала особливу організацію з “посадовими особами”, які обиралися усіма членами [62, с. 198]. На чолі общини стояла рада з 10 осіб, які обирали між собою керівника. У кожній общині існували: куратор, який відав майном та коштами общини; дефензор, на випадок, коли община мала справу із судом або державними чиновниками; патрон з числа поважних та впливових громадян міста [45, с. 285-286]. Необхідно також додати, що в кожній общині складався список усіх її членів за ступенями їх посвяти [41, с. 147].

Узагальнюючи проаналізований матеріал, можна зробити такі **висновки**. Усі розглянуті вище східні культури прийшли в римську релігію не в першопочатковому, а в трансформованому або адаптованому вигляді; пройшовши крізь цивілізаційні “лещата” релігій Еллади (культ Мітри поширився навіть до Центральної Азії), вони видозмінилися. У богів рослинності з'явилися нові функції, – вони стали пантеїстичними божествами. Утвердження східних містеріальних культів у греко-римській Імперії пройшло шлях від повного неприйняття, заборони та викорінення до офіційного визнання і зведення в ранг легітимної релігії. Східні культури Кібелі і Аттіса, Ісиди та Осиріса, так само й Мітри, принесли в римську релігію ідею можливості спасіння людської душі і продовження життя у потойбічному світі, якого релігія римлян не знала. Крім того, містеріальні культури мають багато спільного: хрещення, посвячення, причастя є складовими усіх згадуваних містерій. З іншого боку, численні співпадання містеріальних обрядів з християнськими ритуалами і таїнствами свідчать про те, що містеріальні культури були попередниками християнства, які підготували останньому комфортні духовно-світоглядні умови та морально-етичні засади для того, щоб воно змогло стати світовою релігією.

Сформувавшись на Сході як додаткова, втаємничена частина офіційного релігійного культу, містерії передбачали більш глибоке тлумачення загальновідомих для віруючих міфів, ускладнене містичною символікою, дещо заважкою для розуміння та сприйняття пересічними містіями – т.зв. невтаємниченими. За допомогою містерій, як вважалось, можливо було досягнути максимально повного єднання з божеством, щоб забезпечити цим одержання певних благ від нього в земному житті й після смерті. По мірі активізації зовнішньої політики Греції, а згодом – Риму, античний світ починає ближче знайомитися з культурою Сходу. Разом з культурами східних богів у релігійні системи Еллади та Риму проникають і містерії. В Греції, під впливом деяких з них, ускладнюються культу місцевих землеробських божеств і присвячені їм свята поступово набувають характеру містерій. Елевсинські та орфічні містерії стають популярними не лише в Греції, але й у Римі. Запозичені зі Сходу культу та їх містеріальний “додаток” мали цілий арсенал ідей, постулатів і доктрин, котрі вже достатньо давно були розроблені стародавніми східними цивілізаціями; з III-II ст. до н.е., в епоху раннього еллінізму, вони стали необхідні античному світу. Це і універсальний характер божества, і певний монотеїзм та месіанізм, тобто наявність ідеї про божественного Спасителя, що повинно було особливо імпонувати більшості населення античного соціуму перед початком нової ери.

Суттєва роль в ознайомленні жителів Стародавньої Греції та Риму з таїнствами містерій належала жерцям східних релігій. На Сході, на відміну від античного світу, жрець не був виборною особою, а повністю присвячував себе служінню божеству, не був одружений, мешкав при храмі і зберігав таємниці культу. Жрець на Сході також був посередником між богами та віруючими, “хранителем мудрості” й “цілителем душі”. Намагаючись осягнути таємницю божества, він вивчав і таємниці природи, у котрій втілювалось божество, і таємницю життя людини, яке залежало так само від божества. Жрець намагався пізнати й абсолютну істину, оскільки від цього залежало і спасіння душі, і благо в житті. Цим пояснюється той факт, що в східних містеріях провідне місце відводилося астрологічним, астрономічним та магічним знанням.

Проте не жерці були головними поширювачами східних культів у античному світі. Їх, як вже згадувалось, приносили із собою військовополонені, раби, солдати, які поверталися зі східних походів, та купці. Всі містеріальні культу, за винятком культу богині Деметри і присвячених їй містерій, пройшли шлях від повної заборони до офіційного визнання. Найбільш серйозні випробування вони зустріли в Римі та його провінціях. Культ Діоніса після спроб його придушити і заборонити у II ст. до н.е. був, зрештою, визнаний політично нешкідливим і невдовзі злився із культом італійського бога родючості Лібера. Культ Аттіса, котрий Римська республіка допускала лише для іноземців та рабів, але забороняла римським громадянам, імператором Клавдієм (41-54) був легалізований 49 р. н.е. і офіційно включений у державну релігію. Поклоніння Ісиді, з котрим Республіка вела боротьбу і яке імператор Тиберій (14-37) навіть заборонив у Італії 25 р. н.е., було за Нерона (в 65 р. н.е.) звільнене від будь-яких обмежень і дозволене в усьому римському соціумі. Загальними для всіх містерій, як підкреслювалось, залишались обряди очищення, хрещення, помазування олією, звичай годувати невтаємничених “їжею новонароджених”. В обряді причастя, який був одним з головних обрядів містерій, передбачалось бажання віруючих шляхом вживання символічної “плоті та крові” божества досягнути єднання з ним.

Обряд хрещення у східних містеріях символізував відродження душі людини, слугував відправною точкою для нового морального та очищеного життя, яке починалося після здійснення визначених обрядів. Вторгнення “світла у темряву”, котре практикувалось в Елевсинських містеріях, містеріях Ісиди, Серапіса та ін., символізувало розумове просвітлення адепта шляхом одкровення й пізнання істини. Перевтілення того, кого посвячували у бога під час обряду посвяти в містерії, був апофеозом для людини, яка, пізнавши бога, сама стає богом. Містерії Стародавнього Сходу принесли із собою в релігії Греції та Риму ідеї, які їх населенню до того часу були невідомі: про можливість спасіння душі, про реальність існування загробного (потойбічного) світу, куди душа потрапляє після смерті тіла, про посмертне воздаяння та покарання за гріхи і т.п. Містерії пропонували посвяченим в них певний набуток специфічних

знань, достатній для того, щоби після смерті забезпечити собі блаженне життя у “вишньому світі”. Однак посвячення як акт в містерії само по собі ще не давало повної гарантії досягнення мети. Для її dokonаної реалізації необхідно було вести добродійне життя, виконувати відповідні приписи і дотримуватись усіх норм поведінки та моралі, які диктувались божествами – покровителями містерій.

Принесення в жертву богам присвячених їм тварин, яке практикувалось під час здійснення таїнств, поважне, майже обожнюоче, ставлення до самої жертви, визначеної для заклання, сягають своїми витокami найдревніших часів в історії людства. Сліди тотемізму проглядаються також у присвоєнні назв тварин і птахів різним ступеням містерій, в масках та костюмах містіїв, посвячених у той чи інший ступінь. Містерії виявились органічною зв’язуючою ланкою між первісними релігійними віруваннями, від яких вони успадкували деякі елементи обрядовості, та християнством, на формування котрого вони доволі суттєво вплинули. Християнській релігії, яка попервах була іудейським “сектантським” вченням, для того, щоби пробити собі дорогу і стати тим, чим воно стало у подальшому, не достатньо було одного безкомпромісно негативного ставлення до язичницьких культів. Воно змушене було прилаштовуватись, адаптуватись та лавірувати серед старих античних релігій, які її оточували, і користувались в епоху еллінізму більшим успіхом, ніж християнство.

Позичаючи частину елементів обрядовості у язичницьких містеріальних культів, вводячи свята за взірцем вшанування Аттіса, Осиріса, Діоніса та Мітри, християнство привертало до себе все нових і нових прихильників, зміцнювало свої позиції, і зброєю язичницьких ритуальних переваг успішно боролось із ним самим на рівні світоглядних ідеологем. **Таким чином**, вивчення містерій дає можливість поглибити знання про релігійне життя античного світу, визначити ступінь взаємодії та взаємовпливу культур Сходу й античності. Співставлення містеріальних і християнських таїнств дозволяє прослідкувати містико-язичницькі витoki християнства й шляхи проникнення втаємничених обрядів містерій у релігію Спасителя на рівні віровчення.

Література

1. Аполлодор. Мифологическая библиотека / Аполлодор; пер., предисл. и комм. А. Шапошникова. – М.: ЭКСМО, 2006. – 413 с.
2. Апулей. Метаморфозы, или Золотой осёл / Апулей; пер. М. А. Кузьмина, С. П. Маркиша. – М.: АСТ, 2003. – 415 с.
3. Апулей. Мет., XI / Апулей // Ранович А.Б. Первоисточники по истории раннего христианства. – М.: Изд. полит, лит-ры, 1990. – С. 147-152.
4. Бадж Е.А. Египетская Книга Мёртвых / Е.А. Уоллес Бадж. – М.: Терра, 2003. – Ч. 1-3. – 514 с.
5. Египетская Книга пирамид. – М.: Мартис, 2003. – 521 с.
6. Катулл. Аттис / Катулл; пер. С.В. Шервинского. Примечания М.Л. Гаспарова. // Катулл. Книга стихотворений. – М.: Наука, 1986. – С. 41-72.
7. Корнелий Тацит. О восточных культах / Корнелий Тацит // Тацит. Сочинения: В 2-х т.; пер. с латин. – М.: Наука, 1969. – Т. 2. – С. 211-274.
8. Корнелий Тацит. О происхождении германцев и местоположении Германии / Корнелий Тацит // Тацит. Сочинения: В 2-х т.; пер. с латин. – М., 1969. – Т. 2. – С. 347-378.
9. Матье М. Э. Древнеегипетские мифы. – М.: АН СССР, 1956. – 173 с.
10. Мифы Древней Греции. – М.: Гелиос, 2005. – Т. 1. – 468 с.
11. Мифы Древней Греции. – М.: Гелиос, 2005. – Т. 2. – 446 с.
12. Плутарх. Осирис и Исида / Плутарх. – Минск: Беларусь, 2001. – 233 с.
13. Платон. Государство / Платон / Платон. Собрание сочинений: В 4-х т. – М.: Мысль, 1994. – Т. 3. – С.79-420.
14. Тертуллиан. О душе. / Тертуллиан; пер. с лат., вступ. ст., коммент. и указатель А.Ю. Братухина – СПб.: Изд-во Олега Абышко, 2006. – 230 с.
15. Тертуллиан. Восточные мистерии / Тертуллиан // Тертуллиан. Избранные произведения. – М.: Терра, 1997. – С. 131-168.
16. Тертуллиан. De bart., V / Тертуллиан // Ранович А.Б. Первоисточники по истории раннего христианства. – М.: Изд. полит, лит-ры, 1990. – С. 146.
17. Тертуллиан. Praescr. haec., XL / Тертуллиан // Ранович А.Б. Первоисточники по истории раннего христианства. – М.: Изд. полит, лит-ры, 1990. – С. 146-147.
18. Тит Лукреций Карр. О природе вещей / Тит Лукреций Карр. – М.: Наука, 1989. – 383 с.
19. Эпос о Гильгамеше; пер. с аккадского И. М. Дьяконова. - СПб.: Наука, 2006. – 212 с.

20. Элевсинские мистерии. – М.: Эксмо, 1996. – 526 с.
21. Ямвлих. О египетских мистериях / Ямвлих; пер. с древнегреч., вступительная статья Л. Ю. Лукомского. Комментарии Р. В. Светлова и Л. Ю. Лукомского. – М.: Изд-во АО «Х. Г.С.», 1995. – 288 с.
22. Бадж Е.А. Религия Древнего Египта / Е.А. Уоллес Бадж. – М.: АСТ, 2001. – 507 с.
23. Буассье Г. Мистерии и культы древней Греции / Гастон Буассье. – СПб.: Захаров, 2008. – 252 с.
24. Буассье Г. Археологические прогулки по Риму / Гастон Буассье; пер. М. Безобразовой. – М.: Изд-во бр. Сабашниковых, 1915. – XV, 352 с.
25. Буассье Г. Римская религия от Августов до Антонинов / Гастон Буассье. – СПб.: Алетейя, 1998. – 645 с.
26. Богатова О.В. Культ Великой Матери богов Кибелы в греко-римской древности (К проблеме религиозного синкретизма в античности): автореф. дис... канд. ист. наук. 07.00.03 / Оксана Владимировна Богатова. – СПб., 1998. – 23 с.
27. Васильев Л.С. История религий Востока / Л.С. Васильев. – М.: Высш. шк., 1983. – 367 с.
28. Гелльвальд Ф. История культуры: В 5-ти т. / Ф. Гелльвальд. – СПб.: 1-я Императорская типография, 1898. – Т. II. – XXXII. – 467 с.
29. Голубцова Н.И. У истоков христианской церкви / Н.И. Голубцова. – М.: АН СССР, 1967. – 323 с.
30. Донини А. Люди. Идолы. Боги: Очерки истории религий / Амброджо Донини; пер. с итал. И. И. Кравченко – М.: Политиздат, 1966. – 368 с.
31. Дьяконов И.М. Архаические мифы Востока и Запада / И.М. Дьяконов. – М.: АН СССР, 1990. – 509 с.
32. Зелинский Ф.Ф. Древнегреческая религия / Ф.Ф. Зелинский // Зелинский Ф.Ф. Соперники христианства: В 2-х т. – СПб.: Алетейя, 1995. – Т. 1. – С. 5-168.
33. Зелинский Ф.Ф. Древнеримская религия / Ф.Ф. Зелинский // Зелинский Ф.Ф. Соперники христианства: В 2-х т. – СПб.: Алетейя, 1995. – Т. 1. – С. 170-385.
34. Кэмпбелл Д. Герой с тысячами лицами / Джозеф Кэмпбелл. – М.: АСТ, 1997. – 382 с.
35. Кессиди Ф.Х. От мифа к логосу: становление греческой философии / Ф.Х. Кессиди. – М.: Алетейя, 2003. – 360 с.
36. Колосовская Ю.К. Коллегия почитателей Исида из Паннонии / Ю.К. Колосовская // История и культура античного мира. – М.: Наука, 1977. – С. 74-77.
37. Коростовцев М.А. Религия Древнего Египта / М.А. Коростовцев. – М.: Наука, 1976. – 336 с.
38. Косидовский З. Когда солнце было Богом / Зенон Косидовский. – М.: Политиздат, 1991. – 348 с.
39. Крывелев И.Л. История религий: В 2-х т. / И.Л. Крывелев – М.: Мысль, 1988. – Т. 1. – 383 с.
40. Куманецкий К.И. История культуры Древней Греции и Рима / К.И. Куманецкий. – М.: Высш. шк., 1990. – 351 с.
41. Кун И.Р. Предшественники христианства (Восточные культы в Римской империи) / И.Р. Кун. – М.: Изд-е тов-ва “Мир”, 1922. – 160 с.
42. Левек П. Эллинистический мир / П. Левек; пер. с франц. Е. П. Чиковой – М.: Наука, 1989. – 135 с.
43. Лесницкая М.М. Культ Исида и римский портрет / М.М. Лесницкая // Древний Восток и античная цивилизация. – Л.: Изд-во Гос. Эрмитажа, 1988. – С. 60-69.
44. Лосев А. Ф. Античная мифология в её историческом развитии / А. Ф.Лосев. – М.: АН СССР, 1957. – 689 с.
45. Мень А. История религии. В поисках Пути, Истины и Жизни: В 7-ми т. / А. Мень – М.: Наука, 1993. – Т.3. – 489 с.
46. Морэ А. Цари и боги Египта / Александр Морэ; пер.с фр. – М.: РГГУ, 2007. – 327 с.
47. Николаев К.М. В поисках божества / К.М. Николаев. – К.: Марс, 1993. – 334 с.
48. Никольский Н.М. Этюды по истории финикийских общинных и земледельческих культов / Н.М. Никольский. – Минск: АН Белоруссии, 1948. – 141 с.
49. Немировский А.И. Мифы и легенды древнего Востока / А.И. Немировский. – М.: Арктос, 1994. – 354 с.
50. Немировский А. И. Идеология и культура раннего Рима / А.И. Немировский. – Воронеж: ВГУ, 1964. – 215 с.
51. Павлов В.В. Египетская статуэтка женщины из собрания ЗММИ / В.В. Павлов // Культура античного Рима. – М.: АН СССР, 1966. – С. 181-205.
52. Поликарпов Р.С. История религий / Р.С. Поликарпов. – М.: Экспертное бюро; Гардарика, 1997. – 312 с.
53. Петрухин И.А. Мифы Финикии и Угарита / И.А. Петрухин. – М.: МиФ, 2007. – 583 с.
54. Сидорова Н.А. Афины / Н.А. Сидорова. – М.: Искусство, 1967. – 174 с.
55. Токарев С.А. Религия в истории народов мира / С.А. Токарев. – М.: Политиздат, 1986. – 575 с.
56. Тураев А.Б. История Древнего Востока: В 2-х т. / А.Б. Тураев А.Б. – М.: РИПОЛ, 2006. – Т.1. – 514 с.
57. Томсон Д. Исследования по истории древнегреческого общества. Доисторический Эгейский мир. / Джордж Томсон; пер. с англ. – М.: Иностран. л-ра, 1958. – 659 с.
58. Францев Ю.П. Мистерии Древнего Востока / Ю.П. Францев // Францев К.П. У истоков религии и свободомыслия. – М.: АН СССР, 1959. – С. 35-88.
59. Фрэзер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии / Джеймс Джордж Фрэзер. – М.: Политиздат, 1986. – 703 с.
60. Штаерман Е.М. Социальные основы религии Древнего Рима / Е.М. Штаерман. – М.: АН СССР, 1987. – 303 с.
61. Шургая И.Г. О греко-египетском культе в Северо-Западном Причерноморье / И.Г. Шургая // История и культура античного мира. – М.: Наука, 1977. – С. 206-209.

62. Элиаде М. История религий: В 3-х т. / Мирча Элиаде. – М.: РОСМЭН, 2005. – Т. 1. – 390 с.
63. Элиаде М. История религий: В 3-х т. / Мирча Элиаде – М.: РОСМЭН, 2005. – Т. 2. – 407 с.
64. Юланси Д. Загадки митраизма / Давид Юланси // В мире науки. – 1990. – № 2. – С. 71-80.
65. Якобсен Т. Сокровища тьмы. История Месопотамской религии / Торкильд Якобсен. – М.: Наука, 1996. – 368 с.

**Bogdan Bodnaryuk
Igor Voznyu**

Religious paraphernalia mysteries in Greco-Roman society (IV)

In article the authors discuss several issues associated with the analysis and characteristics of the religious paraphernalia of sacred mysteries of the Ancient East that influenced the religious system of Greco-Roman society the days of antiquity. In addition it is revealed that the problem of cult-ritual practices most' frequently initiate mysteries and conditions and the initiation of neophytes mysteries and is considered symbolic and figurative meaning mistrial offerings from the respective cults of the Ancient East, Greece and Rome.

Keywords: mystery, Greco-Roman world, antiquity, Mithraism, the Isis cult, the Dionysus cult, sacrifice, religious rituals.

**Богдан Боднарюк
Игорь Возный**

Религиозная атрибутика мистерий в греко-римском социуме (IV)

В статье авторы рассматривают ряд вопросов, связанных с анализом и характеристикой особенностей религиозной атрибутики сакральных мистерий Древнего Востока, имевшие влияние на религиозную систему греко-римского социума эпохи античности. Кроме того, освещается проблема культово-обрядовой практики наиболее распространенных мистерий, условия и ритуалы посвящения неофитов в мистии, а также рассматривается символическое и образное значение мистериальных жертвоприношений в соответствующих культах Древнего Востока, Греции и Рима.

Ключевые слова: мистерии, мистии, греко-римский мир, античность, культ Митры, культ Исиды, культ Диониса, жертвоприношения, религиозные ритуалы.